

KÜLTÜR VE ANARŞİ

MATTHEW ARNOLD

VakıfBank Kültür Yayınları: 0059
İnsan ve Toplum: 008

**KÜLTÜR VE ANARŞİ:
SİYASAL VE TOPLUMSAL ELEŞTİRİ
ALANINDA BİR DENEME**
MATTHEW ARNOLD

Özgün adı
Culture and Anarchy
Türkçesi
Ferit Burak Aydın

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Hüseyin Yorulmaz

Yayın Müdürü
Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Dr. Erdem İlgi Akter

Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Hikmet Akyüz

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2020
ISBN 978-605-7947-64-2

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 45354

1. Baskı: Ağustos 2020

KÜLTÜR VE ANARŞİ:
SİYASAL VE
TOPLUMSAL
ELEŞTİRİ
ALANINDA
BİR DENEME

MATTHEW ARNOLD

TÜRKÇESİ

FERİT BURAK AYDAR

MATTHEW ARNOLD

19. yüzyıl İngiliz şiirinin önde gelen şairi, denemeci ve kültür eleştirmeni Matthew Arnold 1822'de Middlesex, İngiltere'de doğdu. Eğitimine, ünlü bir eğitmen ve tarihçi olan babası Thomas Arnold'ın müdürlük yaptığı yatılı Rugby School'da başladı. Klasik edebiyat eğitimi gördüğü Oxford Üniversitesi Balliol College'dan 1844'te mezun oldu. Mezuniyetini takiben bir süre eğitmenlik, bir süre de İngiliz devlet adamı Lord Landsdown'un sekreterliğini yaptı. İlk şiir kitabı 1849'da yayınlanan Arnold, yaşamının ilerleyen yıllarında Oxford Üniversitesinde öğretim üyeliği yaptı, İngiltere ve Amerika'da çok çeşitli konferanslar verdi, başta edebiyat alanında olmak üzere döneminin İngiltere ve Amerika'sına ait kültür ve toplum meseleleri üzerine pek çok eleştiri yazısı kaleme aldı. Şiir kitaplarının yanı sıra *Essays in Criticism* (1865) ve *Culture and Anarchy* (1869) gibi eleştirel denemeleri, Victoria Çağının temel meselelerini ve değerlerini eleştiren, aynı zamanda modern toplumun anlaşılmasına ışık tutan büyük eserler arasında görüldü. Arnold 1888'de, Liverpool'da öldü.

FERİT BURAK AYDAR

İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü mezunudur. Virginia Woolf, Terry Eagleton, Fredric Jameson, Charles Dickens, Edward Said, György Lukács, David Hume, V. İ. Lenin, Daniel Defoe gibi yazarların kitapları başta olmak üzere yayınlanmış 80'den fazla çevirisi vardır. Ayrıca *Toplumsal Tarih*, *Birikim*, *Cogito*, *Kitap-lık* gibi dergilerde, çeşitli gazete ve platformlarda yazıları yayınlanmıştır. *İspanya İç Savaşı'nın İzinde* (Agora Kitaplığı, 2017) ve *1917: Devrimin Rapsodisi* (İthaki Yayınları, 2017) başlıklı iki kitabı vardır. *Hamlet'in Bağlanan Basireti Üzerine* (Sel Yayınları) başlıklı son kitabı yakında çıkacaktır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz
006

Giriş
052

1. Bölüm
055

2. Bölüm
091

3. Bölüm
Barbarlar, Filistenler, Halk
124

4. Bölüm
İbranilik ve Helencilik
161

5. Bölüm
Porro Unum Est Necessarium
180

6. Bölüm
Liberal Uygulamalarımız
204

Sonuç
250

ÖNSÖZ

Bu önsözü yazmamın öncelikli amacı, Hıristiyan Vukufunu Yaygınlaştırma Cemiyetine (*Society for Promoting Christian Knowledge*)¹ birkaç tavsiyede bulunmaktır. Okur aşağıdaki denemede Piskopos Wilson'dan bol bol alıntı yapıldığını görecektir. Ben ve Hıristiyan Vukufunu Yaygınlaştırma Cemiyetinin üyeleri, onun ismine ve yazılarına kuşkusuz hâlâ aşınayız; ama dünya bu türde eski moda insanlardan hızla uzaklaşıyor ve yakın zaman önce, parlak ve seçkin bir doğabilimcisinden² Piskopos Wilson'ın ismini hiç duymadığını ve benim uydurduğum biri olduğunu tasavvur ettiğini işittiğimde hayretler içinde kaldım. Benim o istidatlı tanıdığım ve diğerleri tarafından Pazar günleri takdim edilen dinlendirici din³ üzerindeki ambargonun Adliye Mahkeme-

1. 17. yüzyılın sonunda kurulmuş, İngiltere'de ve dünyanın başka ülkelerinde yoksul çocuklar için hayrat okulları açmak ve dinî yayımlar yapmak suretiyle Hristiyanlığın tanıtımı için çalışan misyoner hayır kuruluşu –ed.n.

2. Burada kastedilen doğabilimcisi, Darwin'in evrim kuramının savunucusu, biyolog ve eğitimci Thomas Henry Huxley'dir –ed.n.

3. Bahsi geçen biyolog Huxley 1866 senesinde, Pazar günleri, "Halk için Pazar Gece-leri" adı altında, oldukça büyük kalabalıkların ilgisini çekmiş konferanslar vermeye başlamıştır. 1868 senesinde de Medeni Hukuk Mahkemesi, söz konusu toplantıların, Pazar günleri toplu eğlence ve münazaraları yasaklayan kanuna aykırı olmadığına hüküm vermiştir –ed.n.

leri tarafından daha yeni kaldırılması ve St. Martin's Hall ve Alhambra Sahnesinde kürsüdeki cerbezelerinin kısa süre sonra yeniden yankılanacak olmasıyla; yeni ışıkların eski dinin vaizleri hakkındaki kanaatinin genel itibariyle pek de iyi olmadığını ve dahası, bu vaizlerin bu kanaate ellerinden gelenin en iyisini bilmeden sahip olduklarını düşünmek insanın canını sıkıyor. Böyle olmalarının bir sebebi de, kuşkusuz, Hıristiyan Vukufunu Yaygınlaştırma Cemiyetinin ihmalkârlığıdır. Eskiden Piskopos Wilson'ın *Maxims of Piety and Christianity*'sini [Mütedeyyinlik ve Hıristiyanlık Düsturları] basar ve dışarıda dağıtırlardı; bu kitabın benim yararlandığım nüshası bu yayınlardan biridir, onların ismini taşıyor ve çocukken tanıştığımız şu bilindik kahverengi dana derisiyle kaplıdır; ama elimdeki nüsha 1812 yılına ait. Başka nüsha bilmiyorum ve sanırım bu eser artık cemiyetin yayınlayıp dağıttığı eserler arasında yer almıyor. Dolayısıyla bahsi geçen seçkin fizikçinin şahsen benim gururumu okşayan, ama kendi içinde esef verici olan hatası bundan kaynaklanıyor diye düşünüyorum.

Fakat Piskopos Wilson'ın *Maxims*'i bir din kitabı olarak tedavülde olmayı sadece şu an piyasada bulunan tonlarca çerçöple kıyaslandığında değil, kendi yüzü suyu hürmetine, hatta aynı yazarın diğer eserleriyle kıyaslandığında bile hak ediyor. *Maxims*'in çok daha iyi bilinen *Sacra Privata*'ya karşı şöyle bir üstünlüğü var: Piskopos Wilson *Maxims*'i kendi kişisel kullanımı için hazırladı, oysa *Sacra Privata*'yı halk için hazırladı. *Maxims*'i hiçbir zaman yayınlamayı düşünmedi ve bu sebepten ötürü, duygu ve güç bakımından

kuşkusuz çok daha derin olan Marcus Aurelius'un *Düşünceler* eseri gibi, kendine özgü bir samimiyete ve dolaysızlığa sahiptir. *Maxims*'teki en iyi kısımlardan bazıları *Sacra Privata*'ya geçmiştir; yine de, *Maxims*'te bunları ortaya çıktıkları haliyle görürüz. Keza *Sacra Privata*'da yazar çok sık olarak ruhbandan biri olarak konuşur ve ruhban kesimine hitap ederken, *Maxims*'te neredeyse her zaman sadece bir insan olarak konuşur. Burada çok saygı duyduğum *Sacra Privata* aleyhinde bir şey söylemiyorum; sadece *Maxims* benim için yine de daha iyi ve münevvir bir kitaptır. [Joseph] Joubert'in [Pierre] Nicole için söylediği gibi, doğrudan pratik bir amaç adına okunmalıdır. Okur, zamanın değişmesi ve zamanın değişmesinin kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği değişmiş bakış açısıyla birlikte artık kendisine uymayan şeyleri bir kenara bırakacaktır; geriye ulusumuzun ve türümüzün din yazıları bakımından üretebileceği belki de en iyi örneklerden biri olabilecek bir malzeme kalacaktır. Mösyö [Jules] Michelet, *Imitation [of Christ]*'in [Kurtarıcı İsa'nın İzinde] gerçek yazarına dair o kadar şüphe duymamıza karşın, hiçbirimizin bu eseri bir İngiliz yazara atfetmeyi aklının ucundan bile geçirmemiş olmasını ciddi tenkit konusu yapar. Doğrusu, *Imitation* pekâlâ bir İngiliz yazar tarafından kaleme alınmamış olabilir; bu harikulade kitabın dini inceliği ve derin riyazeti tabiatımıza pek uygun değildir. Eğer ırkımız, gerçek bir tinsel algı inceliğini en az din kadar talep eden şiir sanatında böyle büyük işlere imza atmamış olsaydı ve eğer *Imitation*, bu muhteşemliğiyle, başka bir yerde de belirttiğim üzere, insan tabiatının kusursuz dengesinin kaybedildiği,

dolayısıyla tinsel ürünler olarak içeriklerinde aşırı ve marazi bir şey, biçimlerindeyse tamamen sağlıklı denemeyecek bir şey bulunan eserler sınıfına mensup olmasaydı; bu daha çok bize yönelik bir tenkit olurdu. Piskopos Wilson'ın *Imitation*'ından daha aşağı sınıfta olup tabiatımızda şiirsel-liği ve inceliği daha az olan duygular uyandıran *Maxims*'i, dinî bir eser olarak çok daha sağlamdır. Piskopos Wilson bu *Maxims*'te, İngiliz ırkımızın dinin ilahi olanaksızlıklarına güçlü bir şekilde uyguladığı aleni dürüstlük ve yalın sağduyuyu en samimi şevk ve tatlı dillilikle birleştirir ki, bu suretle ırkımız, dini pratik yaşamın içine çekip yeryüzünde Tanrı krallığını teşvik etme konusunda payına düşeni yapmıştır. Fakat hepimizin bildiği gibi, şevk ve tatlı dillilikle din yine de bağnaz olabilir; dürüstlük ve sağduyu ile bayağılıktan kurtulmayabilir; ayrıca dürüstlük ile sağduyunun şevk ve tatlı dillilikle birleşmesinin meyvesi, çoğu zaman bağnazca bağlı kalınan bayağı bir dinden ibarettir. Piskopos Wilson'ın mükemmelliği bu dört niteliğin bir dengesini kurup bunları tam ve kusursuz hale getirmesinde, böylece bu istenmeyen sonucu imkânsız kılmasında saklıdır; onun tatlı dilliliği öyle kusursuzdur ve sağduyusuyla öyle mutlu bir ittifak halindedir ki, bu mülayimlik ve ateşli bir hayırseverlik haline gelir; onun sağduyusu öyle kusursuzdur ve tatlı dilliliğiyle öyle mutlak bir ittifak halindedir ki, itidal ve içgörü haline gelir. Dolayısıyla onun *Maxims*'inde sergilenen din türü İngiliz olmakla birlikte, Piskopos Wilson'ın memleketlilerinin genel olarak ulaştığından çok daha üstün bir din türüdür; ama yine de İngiliz olmasından mütevellit, İngilizler için

mümkün ve ulaşılabilir. Dolayısıyla başladığım şekilde tamamlıyorum: Hıristiyan Vukufunu Yaygınlaştırma Cemiyeti bu tür bir eserin baskısının tükenmesini ya da tedavülde bulunmamasını kabul etmemelidir.

Şimdi de aşağıdaki denemede ele alınan meselelere geçelim. Denemenin tüm kapsamı, kültürü mevcut zorluklarımıza en büyük yardımı dokunacak unsur olarak önermekten oluşturur; zira kültür bütünsel kusursuzluğumuza dair bir arayıştır ve bu arayış, bizi en çok ilgilendiren meselelerde dünyada düşünülmüş ve söylenmiş en iyiyi bilmemizi sağlar; ve bu bilgi sayesinde taze ve özgür düşünce akışı, sadakatle peşine takılmanın mekanik bir şekilde peşine takılma yanlısını telafi ettiği zehabına kapıldığımız ama bugün sadakatle ve mekanik bir şekilde peşine takıldığımız basmakalıp mefhum ve alışkanlıklarımıza mukabele eder. Aşağıdaki denemenin kapsamı yalnızca ama yalnızca budur. Aşağıda söylediklerimi burada bir kez daha söyleyecek olursam; bilginlerin hatalarından ve zaaflarından ötürü az çok kitabı, ukalaca ve faydasız bir mefhum kültür kelimesiyle özdeşleştirilmeye başlamıştır ve her türlü kınama gölgesinden kusursuz derecede azade bir şekilde bir kelimeyi kullanamıyor olmamız da üzüntü vericidir. Ancak faydasız pek çok kitapsever olsa ve kitaplar ve onları okumak, onlardan yararlananları kusursuzluğa yaklaştırma konusunda çoğu zaman bir işe yaramasa da, kanaatimce, yaşadıkça günümüz toplumunda bir insanın günlük yaşamının sağlamlığı ve değerinin o gün okuyup okumadığına ve daha da önemlisi o sırada ne

okuduğuna epey bir bağlı olduğunu görmek, çarpıcı bir Şey olmalıdır. Kendini inceleyen insan, verili bir günün sonunda, meraklarının peŐinde koŐarken tek bir satır okuyup okumadığının ya da bir Şey okuduysa sadece gazete mi okuduğunun yarattığı farkı daha iyi anlayacaktır. Fakat bu her insanın Őahsi vicdanı ve deneyimiyle alakalı bir meseledir. Kitapları olmayan, kitap okumayan yahut mektup ve gazete dışında hiçbir Şey okumayan bir adam, yine de kalıplaŐmıŐ duŐuncelerinin ve alıŐkanlıklarının üzerinde en iyi duŐuncelerin taptaze ve özgürce gezinmesini sağlıyorsa Őayet, o kiŐi kültür sahibidir. O kültürü değerli bulup nermemizi sağlayan Őeye sahiptir; Şu anda kültürün bize vermesini istediğimiz Őeye sahiptir. Bu içedönük iŐleyiŐ, bizim tasavvur ettiğimiz Őekliyle, bizatihi kültürün kalbi ve özüdür.

Ne var ki bu iŐleyiŐin özsel iedonukluğunun gözden kaçırılmasına yol açan bir yanlıŐ anlamaya sık sık yol açmaktan kaçınmak söz konusu olduğunda, kültürün iŐleyiŐine dair soylemimize bir ereve çizmek kolay değerdir. Kültürün yardımıyla kusurlu bir iŐi ya da diğerini eleŐtirdiđimizde, onun yerine koyacak rakip bir planımız olduğu ve bu plana hizmet etmek ve bu planı önermek istediğimiz varsayılır. Sözgelimi Fransız Akademisi gibi bir beğerini ve otorite merkezini yokluğunda edebiyatımızın karşı karŐıya olduğu tehlikelere ve sıkıntılara rahat rahat iŐaret ettiğim için İngiltere’de Fransız Akademisi gibi bir kurum açmak istediğim mütemadiyen söylenir durur. Oysa ben böyle bir Şey istemediğimi gerçekten de açık açık söyledim; o zaman

bu suçlamanın yöneltmesine yol açan şeyin tam da makinelere ve dışsal yapmaya tapınmamız olduğunu, keza kùltürün iedönüklüğünün bizi, bir Akademi isteğimizin, gözlemleyip tedavi etmek adına bizleri yönelttiği kusurlara tutunmaya ittiğini, ancak Püritenlerin tabiriyle bizi insan-sal⁴ olana güvenmekten –yani kendimize yardımcı olmak adına bir Akademinin bu dış mekanizmasına körü körüne sarılmaktan– alıkoyduğunu görelim. Korint üslubunun ya da Tek Bir İlkesel Dil konusundaki garip heveslerin bir Akademinin yokluğunda nasıl yaratılıp güçlendirildiğini bize gösteren aynı kùltür ve düşünçenin özgürce içsel oyunu, bize aynı şekilde, bir gün sahip olabileceğimiz türde bir Akademinin bunları tedavi etmekte ne kadar yetersiz kalacağını da gösteriyor. Ulusal yaşamımızın temel niteliklerini ve aşağıdaki sayfalarda uzun uzadıya ele alınacak olan eğilimleri bilen herkes, bir İngiliz Akademisinin tam olarak neye benzeyeceğini de bilir. İnsan kendi zihninde bu mutlu aileyi zaten ortaya çıkmışçasına belirgin şekilde görebilir. Lord Stanhope, Oxford Piskoposu, Bay Gladstone, Westminster Başrahibi, Bay Froude, Bay Henry Reeve –nüfuzlu, dört dörtlük ve saygın olan her şey; ve sonra güzel bir sabah, halk zihninin bu parlak ve seçkin çevreden memnuniyetsizliği, Korinti kafa yapısında makaleler ve Bay G.A. Sala'nın⁵ akını... Bize hayrı dokunacak olan şeyin

4. Burada Arnold, Eski Ahit, Tarihler II, 32:8'e gönderme yapmaktadır. "Ondaki güç insan-saldır; bizdeki güç ise, bize yardım eden ve bizden yana savaşan tanrımız Rab'dir" –ed.n.

5. George Augustus Sala (1828-1895), dönemin popüler gazeteci ve yazarlarından –ed.n.